

METİS ÇEVİRİ
Araştırmaları Dergisi 15
Bahar 1991

Metis Yayınları
Bařmusahip Sokak, 3/2
Caęaloęlu - İstanbul
Telefon: 528 35 88

İmtiyaz Sahibi ve
Yazı İşleri Müdürü:
Semih Sökmen

YAYIN KURULU
Aykut Derman
Müge Gürsoy
Suat Karantay
Turgay Kurultay

Kapak ve grafik düzeni: Ahmet Kehri - Semih Sökmen
Dizgi: Serhat Bal, Metis Yayıncılık Ltd
Baskı: Ayhan Matbaası
Cilt: Nurettin Mücellithanesi

METİS ÇEVİRİ ABONELİğİ

Abone olmak ve eski sayılardan edinmek için lütfen yurtiçi isteklerde Metis Yayınları adına Yapı ve Kredi Bankası, Çemberlitaş Şubesi, 2863-9 No.lu hesaba, yurtdışı isteklerde Akbank, Nuruosmaniye Şubesi, 500002-1 No.lu hesaba banka havalesi çıkartınız. Metis Yayıncılık Ltd adına 394041 No.lu Posta Çeki hesabına da ödeme yapabilirsiniz.

Yıllık (Dört Sayı) Abone Bedeli: 25 000 TL
Eski Sayılar (Tek Sayı): 8 000 TL
Yurtdışı (Dört Sayı) Abone Bedeli: 9 £, 25 DM
Eski Sayılar (Tek Sayı): 2.5 £, 6.5 DM

Dergiye gönderceğiniz yazıların çift aralıklı daktülo edilmiş olmasını, çevirilere özgün metnin ve yaşamöykünüzün de eklenmesini rica ederiz.

**DERGİYE GÖNDERİLEN YAZILAR
İADE EDİLMEZ**

METİS ÇEVİRİ

Çocuk tanrısal bir varlıktır: İnsanların bukalemun renklerine bürünmeden önce...

O ne ise odur, ve bunun için de bunca güzeldir. Yasanın ve yazgının zorunluğunu bilmez; özgürlük yalnız çocuğundur.

Barış da onundur, kendi kendisinin karşısına çıkmamıştır daha; yüreğini, yaşamın çoraklığını öğrenmemiştir.

Ölümsüzdür de, çünkü ölüm nedir bilmez.

F. Hölderlin (*Hyperion*'dan)
Çev. Mclahat Togar

METİS ÇEVİRİ TEMSİLCİLİKLERİ

ADANA

Doç. Dr. Onur B. Kula
Çukurova Eğitim Fakültesi
Alman Dili ve Eğitimi A.B.D.
Adana
Tel: (71) 133 394 / 2773

ANKARA

Yard. Doç. Dr. Yusuf Eradam
Kıbrıs Caddesi No: 11/7
Kurtuluş
Ankara
Tel: 131 05 62

İZMİR

Fuat Toper - Ömer Aslan
270 Sokak 7/1 Daire: 5
Bornova
İzmir
Tel: 74 02 39

ALMANYA

Haluk Barışcan
Engsbachstr 58
Zi.117
5900 SIEGEN
DEUTSCHLAND

İNGİLTERE

Doç. Dr. Saliha Pakar
24 Tregenna Close
Chase Road
London N14 4RD
ENGLAND
Tel: 081-882 8881

İTALYA

Petek Kurtböke
Via Frapolli 38
20133 Milano
ITALIA
Tel: 71 93 97

İçindekiler

ÇOCUK VE YAŞAM SUNUŞ SÖYLEŞİ

- 7
11 Çocuk Edebiyatı, Türkiye'deki Gelişimi ve Çevirisi Üzerine - Meral Alpay, Tarık Dursun K., Fatih Erdoğan

ÇEVİRİ VE DİL KURAMLARI

- 19 Çocuk Yazını Çevirisinin Yazınsal Çoğuldizgedeki Konumu Açısından Belirlenmesi - Zohar Shavit / Pınar Besen
93 Devrik Tümce Üzerine Tartışmalar - Ömer Demircan

ÇEVİRİ TARİHİNDEN

- 116 Çocuk Kitaplarında Çeviri - Fatih Erdoğan

ŞİİR

- 8 Barış İçin Dizeler / Oruç Aruoba
46 Jack Tworokow / Talât Sait Halman
73 Ogden Nash / Talât Sait Halman
87 Çoku Kanai / Vaner Alper
102 Necip Fazıl Kısakürek / Bertrand de La Peine

ÖYKÜ

- 27 Büyücü Anneye Vursun mu Vurmasın mı? - John Updike / Aysen Özbaşaran
42 Büyükbaba'yı Ziyaret - Dylan Thomas / Nurten Dükkancı
51 Erkekliğe Bir Adım - John Wain / Neslihan Özkalp
70 Ağabey - Lisa-Marie Blum / Şebnem Yüce

DENEME-İNCELEME

- 32 Fantazi Oyunundan Duyulan Haz - Michael Ende / Çağlar Tanyeri Ergand
58 Pamuk Prenses - Bruno Bettelheim / Ş. Sücr, Y. Sağlam
83 Bir Hava Saldırısı Sırasında Barış Üzerine Düşünceler - Virginia Woolf / Meltem Ahıska
87 Çeviride Grafolojik Ögelerin Aktarımı - Vaner Alper

KARŞILAŞTIRMALI ÇEVİRİ

- 103 Robinson Crusoe çevirileri

OYUN	108	<i>Beware of the Dog</i> - Melih Cevdet Anday / Fatma Gnal
ÇEVİRİYLE YAŞIYORUZ	76	<i>Dilimizden Bir Savaş Geçti</i> - Gül Işık
EVİRİLMEMİŞ YAPITLARA ÖNSÖZLER	120	<i>Yüzüklerin Hükümdarı</i> - Deniz Erksan
ÇEVİRİ ELEŞTİRİLERİ	123	<i>Gnlelen</i> - Suat Karantay
EVİRMECE	127	
EŞEKARISI	128	
ÇEVİRİ ÇOCUK EDEBİYATI KAYNAKÇASI - I	130	Haz. Selahattin Dilidüzgün - Sabire Ekinci
KATKIDA BULUNANLAR	144	

Son sayımızda sizden keyifli ve bol kitaplı bir yıl dileğiyle ayrılırken, aradan geçen üç ayda tarihin gördüğü en utanç verici savaşlardan birini yaşayacağımızı tahmin etmiyorduk doğrusu. BAHAR sayımızı çocuk edebiyatı çevirilerine ayırmaya karar vermiştik, ancak savaşa hiç değinmeden geçemeyeceğimizi düşündük. Gül Işık'ın "Dilimizden Bir Savaş Geçti" yazısı, hem savaşa, hem de ideolojik dil kullanımına ilginç yorumlar getiriyor. Virginia Woolf'un "Barış Üzerine Düşünceler"inin ve Oruç Aruoba'nın İngilizce'ye çevirdiği, Türkiyeli 81 şairin dizelerinden oluşan "Barış İçin Dizeler" in, yaşadıklarımızı değerlendirmemize katkıda bulunacağını umuyoruz.

Söyleşi köşemizde Meral Alpay, Tarık Dursun K. ve Fatih Erdoğan'la çocuk edebiyatının ayırt edici özellikleri, ülkemizdeki gelişimi ve çevirisi üzerine konuştuk. Zohar Shavit'in çocuk edebiyatı çevirisine kuramsal bir yaklaşım getiren yazısını, Michael Ende'nin "Fantazi Oyunundan Duyulan Haz" ve Bruno Bettelheim'in "Pamuk Prenses" yazıları ile birlikte çocuk edebiyatı ve çevirisini irdelemek isteyenlere sunuyoruz. Ogden Nash ve Jack Tworkow çocuklar için yazdıkları şiirler, Dylan Thomas, John Wain, John Updike ve Lisa-Marie Blum da çocukları konu alan birer öyküyle bu sayımızda yer aldılar.

Ülkemizdeki çocuk edebiyatı çevirileri üzerine daha fazla fikir edinmek isterseniz, "Karşılaştırmalı Çeviri" bölümündeki Robinson Crusoe çevirileriyle Çeviri Çocuk Edebiyatı Kaynakçası'na bir göz atmanızı öneririz. Yer darlığı nedeniyle kaynakçanın ikinci bölümünü YAZ sayımızda yayımlayacağız.

Sonuçta çocuk edebiyatı ve barış konularının birbirlerinden çok da farklı olmadığını düşündük. İkisinin yolu da hayal gücümüzü zenginleştirmekten geçiyor mu? Yalnızca "imkânsızı isteyecek" kadar gerçekçi olacağımız günlere ulaşmamız umudu ve YAZ sayımızda buluşmak dileğiyle!

yor; buradaki nedenler, ölçütler nedir?

T.D.K.- Yayın alanında ne tür çeviriler yapıldığına bakalım: Bir, bütünüyle çevriliyor, Jules Verne'ler gibi; iki, çocuklar için kısaltılmış olarak çevriliyor; üç, uyarılma yapılıyor. Kısaltmalarda da, ya Batı'nın yaptığı kısaltmalar aynen dilimize çevriliyor, ya da buradaki yayıncılar çevirtirken kısaltıyor. "Çocuk bunu anlamaz, at onu," diye diye yapılan çeviriler. Ben yayıncı olarak bunu söylemedim, ama söylüyorlar ki atılıyor, çevirmenin kendi başına bunu yaptığına ihtimal vermiyorum. Yayıncı kendisine ters gelen yerleri, çocuğun adına yetkiliymiş gibi konuşup çıkartıyor. Ben Ezop masallarını çevirmediğim, yeniden yazdım; o dersleri o günün koşullarına uygun olarak yeniden yazdım. Nurullah Ataç'ın bir Ezop çevirisi var. Şu anda 35 yaşında olan oğluma okumuştum o çeviriyi, Ataç'a rağmen tat almamıştı. O çevirileri biz de okuduk çocukluğumuzda. Ama bizimle şimdiki çocuklar arasında çok büyük farklar var. Oğlum gözünü açtığı zaman evde telefon vardı, çamaşır makinası vardı.

M.A.- Bizdeki çocuk edebiyatı, en eskilere kadar giderseniz, önce çevirilerle başlıyor. Sonra bakıyorlar ki toplumda birçok kavramlar, özellikle isimler, şehir isimleri, kişi isimleri tutmuyor, uyarlamalar başlıyor. Daha sonra özgün örneklerle geçiliyor, bu da dönem olarak 20. yüzyılın başlangıcı. O dönemde de siyasal dönüşüm yaşanıyor. 1930'larda harf inkılabı gerçekleşiyor, yeniden bir yapılanma, yeni bir başlangıç yaşanıyor. Ondan sonraki 60 yılda da hızlı bir gelişmeyle bugün edebiyatımız, yetişkin ve çocuk edebiyatı olarak, artık olgunluk dönemine geçmeye hazırlanıyor.

T.D.K.- İsim uyarlamalarıyla ilgili ben bir örnek vereyim: Blyton'ları biz keşfetmedik. Onları aldık getirdik, doğrudan doğruya çeviri yaptırдық. Çocukların adlarının bizim çocuklarımız için telaffuzunun zor oluşu yayıncı olarak bana ters geldi. Biz bunları bir tür uyarlayalım dedik, çünkü oradaki istasyonlar, köyler, şehirler kitabı karmakarışık yapıyordu, daha doğrusu ben öyle algıladım, dedim ki çocuk bunları itebilir. O zaman Mehmet Harmancı ve iki arkadaşımızın yardımıyla bunları uyarladık. Bu arada çocuklara bilinen Ayşe, Fatma gibi isimler de takmadık. O yaş grubunun içinde çocuklar birbirine birtakım lakaplar takarlar: "Çakı", "Reis" gibi. Çocuk bunu reddetmedi. Ayrıca romanlar tatlı bir serüven türünden olduğu için bu yaptığımız metne de ters düşmedi.

F.E.- Yazarken geçerli olan bir nokta çevirirken de geçerli. Birşeyi birkaç türlü söyleyebilirsiniz. Birşeyi ben size söylerken kendiliğimden bir cümle söylerim hemen. Ama çocuğa söylerken, kendiliğimden söylediğimden farklı söylerim. Çocuk iki-üç yaşlarında nasıl neden-sonuç ilişkileriyle ilgili söyleyişleri anlamıyorsa, 7-8 yaşlarında da bazı söyleyişleri anlamıyor. "Rağmen" hep aklıma gelen örnektir. Şimdi size, "sigara içmememe rağmen kibritim var derim," ama çocuk söz konusu olunca aynı şeyi "sigara içmiyorum, ama kibritim var," şeklinde söylerim. Kısacası sözcük ve söyleyiş seçimi de çevirmenin aşması gereken bir güçlük.

M.Ç.- *Hepinize çok teşekkür ederiz.*

ÇOCUK YAZINI ÇEVİRİSİNİN YAZINSAL ÇOĞULDİZGEDEKİ KONUMU AÇISINDAN BELİRLENMESİ*

Zohar Shavit

İngilizce'den çeviren: Pınar BESEN

Bu araştırmamda, çeviri çocuk yazınındaki davranış örgüleriyle ilgili başlangıç düzeyinde bazı görüşler ileri sürmek istiyorum. Benim betimlemem temelde çocuk yazınının İbranice'ye yapılmış çevirileri üzerine yaptığım araştırmaya dayanacaktır. Ancak, bu makalemde konunun tam ve ayrıntılı bir betimlemesini yapmayı değil, öbür ulusal çocuk yazını dizgelerinde de geçerli olduğuna inandığım, çocuk yazını çevirisi ana davranış örgülerini ele almayı amaçlıyorum. Burada çıkış noktam, yazının bir çoğuldizge olduğu görüşü olacaktır (krş. Even-Zohar, 1978a). Çocuk yazını yazınsal çoğuldizgenin tamamlayıcı bir parçası kabul ederek, çocuk yazını çevirilerinde izlenen yolun, çocuk yazını dizgesinin yazınsal çoğuldizgedeki konumuna göre nasıl belirlendiğini göstermeye çalışacağım.

Çocuk yazını araştırmalarının henüz oluşum aşamasında olmalarına karşın, ben özgün metinleri değil, çeviri metinleri ele alacağım, çünkü çocuk yazını normları söz konusu olduğunda bunun daha yararlı olacağına inanıyorum. Çeviri normları, özellikle yetişkin yazınından çocuk yazınına aktarılan metinler ya da aynı zamanda hem yetişkin dizgesine hem de çocuk dizgesine ait olan metinler ele alındığında, çocuk yazını dizgesine giren bir metne getirilen kısıtlamaları açıkça ortaya koyar.

Çocuk yazını çevirmeni, çocuk yazınının çoğuldizgedeki çevresel konumu nedeniyle kendine metinle ilgili olabildiğince serbestlik tanıyabilir. Çevirmen, çocuklar için yapılan çevirilerde genellikle temel alınan aşağıda belirlediğim ilkeleri göz önünde bulundurduğu sürece metni özgür biçimde işleyebilir:

a. Metni, toplumun "çocuk için iyi" diye tanımladığı şekilde, çocuğa uygun ve yararlı olarak düzenlemek.

b. Olay örgüsünü, tiplerini ve dili, çocuğun kavrama düzeyine ve okuma yetisine göre düzenlemek.

Bu iki ilke, çocuk yazınının özümgeleminde iyice yerleşmiştir (krş. Shavit, 1979). Bu nedenle, öğretici çocuk yazını kavramı yaygın olduğu sürece, çocuk yazınının eğitimde bir araç olduğu fikrinden kaynaklanan ilk ilke egemen olmuştur. Günümüzde durum farklı görünmektedir. Birinci ilke hâlâ bir dereceye kadar çevirinin niteliğini belirliyor da, diğer ilke, yani metni çocuğun kavrayış düzeyine göre düzenlemek, daha baskındır. Bu iki ilkenin bütünleyici ya da çelişik olabileceğine

* 27 Mart-1 Nisan 1978 tarihleri arasında Porter Yazınbilim ve Göstergebilim Enstitüsü'nde, Tel Aviv Üniversitesi M. Bernstein Çeviri Kuramı Kürsüsü'nün katkılarıyla gerçekleştirilen *Synopsis 1: "Çeviri Kuramı ve Ekinlerarası İlişkiler"* adlı toplantıda sunulan bildiri.

KAYNAK: "Translation of Children's Literature as a Function of Its Position in the Literary Polysystem," *Poetics Today*, Cilt II, No. 4, ss. 171-179.

dikkat edilmelidir. Eğer birbirleriyle çelişiyorlarsa (bazı dönemlerde sık sık olduğu gibi), çeviri metin çelişen özelliklerden oluşuyor olabilir. Ancak, yukarıda betimlenen bu ilkeler çoğunlukla metin seçimini de, işlenişini de belirler ve metnin dizgesel yatkınlığının temelini oluşturur.

Çocuk dizgesine giren bir metnin dizgesel yatkınlığı, yetişkinler için saygın görülmeyen dizgeye¹ giren metnin dizgesel yatkınlığına benzer. Dizgeler arasındaki benzerliğin nedeni, belki de, dizgesel yatkınlık söz konusu olduğunda her iki dizgede de aynı kısıtlamaların geçerli olmasıdır.

Dizgesel yatkınlık, metnin üzerindeki kısıtlamalar bütünü tarafından, çeşitli yönlerden açıkça gösterilir: varolan örnekçelere yatkınlık, metnin birincil ve ikincil örnekçelerinin bütünlüğü, metnin karmaşıklık ve olgunluğunun derecesi, ideolojik ve öğretici amaçlara göre düzenlenmesi ve metnin biçimi.

1. VAROLAN ÖRNEKÇELERE YATKINLIK

Çocuk yazını çevirileri, metni erek yazında varolan örnekçelere bağlama çabasında. Genel çeviri yöntemlerinden bildiğimiz bu olgu (krş. Even-Zohar, 1975, 1978b, Toury 1977, 1980, 1980a), yalnızlığı nedeniyle çocuk yazını çevirisinde oldukça gözde bir konumdadır. Özgün metnin örnekçesi erek dizgede yer almıyorsa, özgün metnin çevirisini erek yazının içine aldığı örnekçelere göre düzenlemek için, bazı öğeler çıkartılarak metin değiştirilir. Bu görüngü, çeşitli yetişkin yazınlarında da yer almıştır. Fakat yetişkin yazınının saygın görülen dizgesinde geçerliliği sona erdiği halde, çocuk yazınında seçkinliği devam etmiştir. Örneğin, *Gulliver'in Gezileri'nin* (*Gulliver's Travels*) çeşitli çevirilerine bir göz atalım. Bildiğim kadarıyla çocuklar için yapılan çeviriler *Gulliver'in* yalnızca ilk iki kitabını kapsamaktadır. Diğer iki kitap hiçbir çeviride ele alınmamıştır. Bence bunun nedeni, karakterlerle ilgili öğelerin ve *Gulliver'in Gezileri'nin* ilk iki kitabındaki olaylar taslağı düzeyinin kolayca fantazi öyküsü öğelerine, yani erek dizgede varolan bir örnekçeye dönüştürülebileceği gerçeğinden kaynaklanabilir.² Bu nedenle, örneğin Lilliput halkı kolayca cüceler olarak aktarılırken, Brobolingnang halkı da devler olarak aktarılabilmektedir.

1. Çocuk yazını, saygın görülen ve saygın görülmeyen olmak üzere iki ana dizge biçiminde katmanlaştığı halde, yetişkinler için saygın görülmeyen dizgeyle (Even-Zohar, 1974) pek çok ortak yönü vardır. Tarihsel açıdan çocuk yazını, saygın görülen yetişkin yazınında seçkin olan davranış örgülerini ve örnekçelerini kullanır. Çocuk yazını örnekçeleri, saygın görülmeyen yetişkin yazını gibi, çoğu kez yetişkin yazınından aktarılmış ikincil örnekçelerdir (Even-Zohar, 1973). Çocuk yazını dizgesinde bu örnekçe, öncelikle birincil örnekçe olarak görev yapar; basitleştirildikten ve kısaltıldıktan sonra ise saygın görülmeyen bir dizgeye dönüşür (bkz., örneğin, Erich Kaestner ve Enid Blyton). Benzerliğin bir diğer yönü de saygın görülmeyen yetişkin yazını olarak çocuk yazınının, türlere göre değil, konu ve okuyucu kitlesine göre bölümlenerek katmanlaşmasıdır. Bu nedenle, çocuk yazınında cinsiyet (erkek-kız) ve konu (serüven, polisiye ve okul öyküleri, vb.) olarak bir bölümlenme de vardır. (bkz., Toury, 1974).

2. Tarihsel açıdan bakığımızda, bence *Gulliver'in Gezileri'nin* çocuk dizgesine aktarılmasında başka nedenler de vardı. *Gulliver'in* 1726'da ilk kez yayımlanmasından hemen sonra, yetişkin yazınının hem saygın görülen hem de saygın görülmeyen dizgelerine ait olabilecek ucuz bir cep kitabı şeklinde basılmıştır. O zamanlar çocuklar, kendileri için özellikle yazılmış bir yazından yoksun oldukları için, cep kitaplarının en çoksun okurlar olmalıydılar (Muir, 1969). Bu nedenle *Gulliver*, çocuk yazını dizgesinin henüz oluşmadığı dönemlerde çocuk kitabı sayılmıştır, çünkü kitap (aynı şekilde başka metinler de) yazınsal çoğuldizgede çocuk kitaplarına olan talebin oluşturduğu bir boşluğu doldurmaktaydı. Sonunda çocuk yazını dizgesi oluştuğunda, *Gulliver'in* metnini çocuk dizgesinin örnekçelerine uygun olarak yeniden uyarlamak gerekmiştir. Ancak metnin yetişkinlerin seçkin olmayan dizgesinden çocuk dizgesine aktarımı, iki dizgede de bulunan seçkin örnekçeler arasındaki benzerlikler nedeniyle, çok büyük bir değişimi gerektirmemiştir.

Diğer taraftan, bir tür olarak yergi erek dizgede bulunmadığı, belki de çocukların yer-
ginin gerek konularını gerekse anlamlarını bilmedikleri sanıldığı için, çevirmenler
pek çok yergi ögesini kullanamamışlardır. Yergi türünde yazılmış olan özgün me-
tinde yergi, dört kitap arasındaki ilişkilerle değil, girifti ve karmaşık biçimlerde kul-
lanılmıştır. Çocuklar için yapılan çevirilerde yergi ögeleri hemen hemen yok olmuş-
tur; kalanlar ise yergi işlevlerini yitirmişler ve işlevsiz olarak kalmışlar, ya da farklı
bir işlev kazanmışlardır. Olaylar zincirindeki ögeler olarak kullanılabilirdiğinde işlev-
leri çoğu kez aktarılabilir ve böylelikle serüven öyküsü örnekçesine ya da fantazi öy-
küsü örnekçesine katılabilirler. Çevirmenlerin çoğu kez çocuk dizgesinin iki geçerli
örnekçesi —fantazi öyküsü ve serüven öyküsü— arasında duraksadıklarını kaydetmek
ilginçtir, çünkü Gulliver'in öyküsü güçlü bir şekilde her ikisine de uyarlanabilir.
Hatta çevirmen örnekçelerden birinde karar kılsa bile (özellikle amaçlanan okurun
yaşına uygun olarak: daha küçük çocuklar için fantazi öyküsü, daha büyükler için
serüven öyküsü), diğer örnekçenin metne sızması kaçınılmazdır.

Yine de, fantazi öyküsü genelleştirmeye, serüven öyküsü ise somutlaştırmaya
eğilimli olduğundan, bazen çelişen her iki örnekçe de metnin seçimini ve işlenmesini
yönlendirir. Metni herhangi bir örnekçeye uydurmak için çevirmen bazen özgün me-
tinde varılmayan fakat erek örnekçede olması zorunlu sayılan, bu nedenle örnekçeyi
güçlendirmekte gerekli olan ögeleri örnekçeye eklemek zorunda kalır. Bu nedenle,
örneğin, özgün metinde Swift, Gulliver'le konuşan adamı "nitelikli bir adam" olarak
betimlerken, çevirmen onu "eteklerini küçük bir çocuğun tuttuğu uzun ve pahalı bir
pelerin giyen adam" olarak betimlemiştir (Ginzburg'un çevirisi, sayfası belirtilme-
miş). Kahramanın bu şekilde betimlenmesi fantazi öyküsü örnekçesinin tipik ögele-
rindedir.

Erek dizgede bulunan bir örnekçeye yakınlık sorununu ele alırken, *Robinson
Crusoe* daha da ilginç bir örnek oluşturur. Özgün *Robinson Crusoe*, çocuk yazınında
öne çıkan *Robinsonnade*'lar için örnekçe oluşturmuştur. *Robinsonnade*, özgün *Ro-
binson Crusoe*'nun kısaltılmış ve basitleştirilmiş bir örnekçesidir. Günümüzde ise,
sonraları *Robinson Crusoe*'yu çocuk yazınına aktarmış olan çevirmenler onu çocuk
yazınında geçerli olan örnekçeye, gerçekte *Robinson Crusoe*'dan kaynaklanmış olan
Robinsonnade örnekçesine dönüştürmüşlerdir (bkz. örneğin, Defoe, 1936).

II. METNİN BÜTÜNLÜĞÜ

Metnin tam olarak çevrilmesi günümüzde saygın görülen yetişkin dizgesindeki
pek çok çeviride benimsenmiş bir normdur. Bazı bölümler çıkartılsa bile, bunlar rast-
lantısalıdır. Fakat on dokuzuncu yüzyılda, hatta yirminci yüzyılın başlarında bile,
böyle bir normun getirdiği zorunluluk yoktu ve çevirmenler özgün metnin bütün-
lüğünü ayarlayabiliyorlardı (krş. Toury 1977). Günümüzde ise söz konusu çıkart-
malara daha çok yetişkin yazınının saygın görülme-
yen dizgesinde rastlanmaktadır ve bunlar özgün metnin tamlığını korumamaktadırlar (bkz., örneğin James Bond'un
İbranice'ye yapılan çevirisi). Aynı şey saygın sayılsa bile çocuk dizgesi için de söz
konusudur. Bu gibi çıkartmalara özellikle yetişkinler için yazılan kitaplar çocuk diz-
gesine aktarıldığında ve çocuğun kavrama düzeyine (yetişkinin anladığı şekilde) ya da
çocuk dizgesinde izin verilen ahlâk kurallarına uyarlanmaları gerektiğinde rastlanır.
Eğer bir metin, çocuklara izin verilen ya da yasaklanan şeylere uygun değilse, ya da
metin çevirmene göre çocuklar tarafından anlaşılacaksa, çoğu kez büyük deği-

şikliğe uğrar. Bu sebeple, örneğin on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda yetişkin yazınında olduğu gibi, müstehcenlik, vücut atıklarından söz etmek, vb. tabu konulardır.

Örneğin çevirmenler, Gulliver'in kraliçeyle bir aşk serüveni yaşadığından kuşkulandığı sahneyi (gerçekte söz konusu aşıkların arasındaki boy farkı nedeniyle imkânsız olan bir sahneyi) çıkartmışlardır. Diğer bir durumda, çevirmen sahneyi çıkartmamış, yalnızca çocuklara uygun hale getirmek için değiştirmiştir. Özgün metinde Gulliver ateşi üzerine işeyerek söndürürken, çocuklar için olan uyarlamasında üfleyerek söndürmüştür. Diğer durumlarda (*Tom Sawyer*, Twain, 1940, 1960 çevirileri; *Robinson Crusoe*, Defoe, 1936 çevirisi), çevirmenler kendi fikirlerince çocuklar tarafından kavranılamaz saydıkları öğeleri çıkartmışlardır. Pek çok çevirmenin, Robinson ile babası arasında geçen, babasının alt ve üst tabakaların toplumsal özelliklerine karşı burjuvazinin toplumsal özelliklerini açıkladığı açılış diyalogunu çıkartmalarının nedeni de budur.* (Burada, tabii ki açılış sahnesinin çıkarılması için başka nedenler de olabilir. Örneğin, açılış sahnesinin metnin aktarıldığı serüven öyküsü örneğine uymaması, vb.). Aynı nedenle çevirmen, çocukların kavrayışına uyarlamak için *Alis Harikalar Diyarında'nın* (*Alice in Wonderland*) pek çok bölümünü çıkartmıştır. *Tom Sawyer*'in birçok çevirisinde de aynı şey söz konusudur. Pek çok çevirmen çitin badanalanması sahnesinin sonunu, çocuklar yazarın felsefe yapmasını ve alaycı tutumunu anlayamaz diye, çıkartmış ve böylece metnin alaycı düzeyini tamamen gözardı etmiştir (Twain, 1911, 1940, 1960). Dolayısıyla alaycı düzey en azından iki nedenle gözardı edilmiştir: Çevirmenler alaycı tutumların çocuklar tarafından anlaşılamayacağına inanmışlardır; ayrıca onların inancına göre yaşama ve yetişkinlere karşı alaycı tutumlar, bir çocuğun yazın aracılığıyla edinmesi gereken değerlere uygun değildir.

III. METNİN KARMAŞIKLIK DÜZEYİ

Günümüzde karmaşıklık normu, yetişkin dizgesinin saygın görülen yazınının ana normu sayılsa da, basit ve basitleştirilmiş örnekçeler normu, yetişkin yazınının saygın görülmeyen dizgesinde olduğu gibi, saygın görülen ve görülmeyen pek çok çocuk yazınında hâlâ yaygındır. Çocuk yazınının özimgelinde yatan bu norm, metnin yalnızca izleğini değil, metnin tiplemesini ve ana yapısını da belirler.

Karmaşıklık sorununu ele aldığımızda, *Alis Harikalar Diyarında*'daki durum oldukça ilginçtir. Bu kitap aslında çocuklar için yazılıp sonra yetişkin yazımına dahil edilmiş, daha sonra ise öncelikle çocuklar için yazılan metin tekrar çocuklar için uyarlanmıştır. Dizgesel kısıtlamalar bu metinde hemen hemen aykırı diyebileceğimiz bir tarzda rol oynamışlardır. Sonraları çevirmenlerin çocuklar için kabul edilemez saydıkları özellikleri sayesinde bu yapı, yetişkinler tarafından bir çocuk kitabı olarak kabul edilmiştir. Hangi öğelerin metni yetişkinlerce kabul edilebilir kılacağı araştırılabilir (krş. Shavit, 1980), fakat ben burada metnin çocuklar için yeniden uyarlanmasında izlenen yolu belirlemek istiyorum. Kısaca, hangi öğelerin değişmesiyle metnin çevirmenler tarafından kabul edilebilir olarak nitelendirildiğini araştıracağım. Daha sonra yalnızca çocuklara yönelik olan *The Nursery Alice*'i (1890, 1966) yazar

* Ülkemizde yapılan *Robinson Crusoe* çevirilerinin çoğunda da çıkartılmış olan bu bölümün, Türkçeye yapılmış çeşitli çevirilerini karşılaştırmak için bkz. bu sayıdaki "Karşılaştırmalı Çeviri", ss. 103-7. (y.n.)

Carroll ile *Alis Harikalar Diyarında*'yı çocuklara uyarlayan çevirmenlerin çoğunlukla aynı dizge kısıtlamaları çerçevesinde hareket ettiklerini saptamak oldukça ilginçtir.

Örneğin, hem Carroll, hem de çevirmenler öykünün tümünü bir düş olarak yönlendirmekte ısrar etmişlerdir; oysa *Alis Harikalar Diyarında*'da Carroll, olayın bir düş mü yoksa gerçek mi olduğu konusunda karar verebilmeyi kasten olanaksız hale getirmiştir. Gerçek ve düşlenen arasındaki bağlantı ile, özgün metindeki girift zaman-uzam ilişkisi ele alınacak olursa, dizgesel kısıtlamalar daha açık biçimde ayırmsanabilir. *Alis Harikalar Diyarında*'daki gerçek ve düş düzeyleri tutarlı bir şekilde belirsizleştirilmiştir. Carroll bu düzeyleri eşit ve dağınık hale getirmiş, böylece aralarında ayırım yapmayı olanaksız kılmıştır. Gerçeğin bu şekilde sunulması çocuk yazınında yoktur; yetişkin yazınında ise ancak on dokuzuncu yüzyılın sonunda doğalcı karşıtı okullarla moda olmuştur. Çocuk yazını, "gerçek" ve düş arasındaki ayırımı net olarak korumakta ısrar eder.

İşte, *Alis Harikalar Diyarında*'nın uyarlamalarında, metni zaman-uzam ilişkisi ve gerçek-düş ayırımına ilişkin gerçeğin kabul edilebilir örnekçesine göre düzenlemeye çalışılmasının nedeni budur. Birinci bölümün çevirilerini inceleyerek, bu örnekçe daha açık olarak ayırmsanabilir. Özgün metinde gerçekten düşe geçiş belirsizken, çevirmenler gerçek ile düş arasında kesin bir ayırım yapmışlardır. Özgün metinde *Alis*'in uykusu gelir, ama uyumaz; tavşanı düşünde mi yoksa gerçekten mi görmekte olduğuna karar vermek olanaksızdır. İrmağın kıyısından geçen tavşan, betimlenen gerçeğin bir parçası olabileceği gibi, düşlenen bir dünyanın parçası da olabilir (*Alis* kendisi de bundan kuşku duyar, nitekim tavşanın ortaya çıkmasını "yadırgar"). Ancak çevirmenler durumu belirsiz bırakmamaya karar vermiş ve tüm öyküyü *Alis*'in düşü olarak aktarmışlardır.

Carroll'ın *The Nursery Alice* çeşitlemesi ile *Alis Harikalar Diyarında*'yı basitleştirilmiş bir örnekçeye dönüştürmeye çalışan uyarlamalar arasındaki benzerliğin nedeni belki de dizgesel kısıtlamalardır.

Metnin basitleştirilmesi olgusu, *Tom Sawyer*'ın birçok çevirisinde de vardır (Twain, 1911, 1940 ve 1960). Çevirmenlerin çoğu metnin alaycı düzeyini gözardı etmeye çalışmışlardır. Sistematik olarak, anlatanın alaycı yorumlarını, alaycı özelliklerini ve hatta anlatanın alaycı tutumunun anlatıldığı paragrafların tümünü çıkartmışlardır. Böyle yapmakla ve olaylar dizisine doğrudan katılmayan başka öğeleri de çıkartmak yoluyla çevirmenler, *Tom Sawyer*'ı basit bir serüven öyküsüne dönüştürmeye çalışmışlardır.

Metni basitleştirilmiş örnekçeye uyarlarken çevirmenler, çoğunlukla öğeler ve işlevler arasındaki ilişkileri değiştirerek, öğelere daha az sayıda işlev yükleyerek, metni daha yalın kılarlar. Bazen de çevirmenlerin, kendilerine belki de bir ölçüde yardımcı gibi görünen, fakat aslında öyle olmayan bazı öğeleri bıraktıkları görülebilir ve böylece bu öğeler işlevsizleşirler. Örneğin, özgün *Tom Sawyer*'da teyzenin gözlüğünü kullanış şekli alaycı biçimde betimlenmiştir:

Yaşlı hanım gözlüğünü aşağı kaydırdı ve üzerinden odaya göz gezdirdi; sonra gözlüğü yukarı kaldırıp, altından baktı. Bir oğlan çocuğu gibi ufak nesnelere gözlüğüyle ya nadiren bakardı ya da hiç bakmazdı; gözlüğü onun gururu, yüreciğinin onuruydu ve gösteriş içindi, işe yaramak için değil — bir çift fırın camının ardından da aynı şekilde görebilirdi (Twain, 1935:287).

Bu alıntı, teyzenin gözlüğünü neden bir aşağı, bir yukarı kaydırıldığını ve neden onu

kullanmadığını alaycı biçimde açıklar. Çevirilerden birinde (Ben-Pinhas, 1960) çevirmen, gözlüğün indirilip kaldırılmasını aktarır, fakat yazarın yorumuna yer vermez. Çevirmen belki de gözlüğü olay örgüsünde yardımcı öge diye düşünmüş, ancak gözlüğün yaşlı hanımın tiplemesindeki işlevini kavrayamamıştır. Böylece gözlük, işlevsiz bir öge olup çıkmıştır.

O halde örnekçenin basitleştirilmesi bazı öğelerin işlevlerini değiştirebilir, bazıların işlevlerini azaltabilir ya da giderek öğeleri işlevsizleştirir.

IV. İDEOLOJİK YA DA DEĞERLENDİRİCİ UYARLAMA

Yetişkin yazınının önceki aşamalarında öğretici bir araç olarak yazın kavramı, belirli bir değerler dizgesi ya da ideoloji açısından önemli bir yer tutmaktaydı. Bu, yetişkin yazınında önemini yitirdikten çok sonra bile çocuk yazınındaki önemini korumuştur. Metni ideolojik bir araca dönüştürmek için çevirmen, bazen kaynak metni tamamen değiştirmiştir. Sonraları basit bir serüven öyküsüne dönüştürülen *Robinson Crusoe*, Campe'nin Almanca'ya yaptığı çevirisini izleyen pek çok çeviride, önceleri ideolojik bakış açısından oldukça farklı bir metne dönüştürülmüştür. Çocuklara yönelik bir yazar ve yayıncı olan Joachim Campe (1746-1818), belki de Almanya'da çocuk kitapları yazan ilk kişiydi. Dessau'da "Philantropinum"* öğretmeniydi ve *Robinson Crusoe*'yu (*Robinson der Jüngere***), okulun eğitsel dizgesi olarak kabul edilen Rousseau'nun eğitsel dizgesine uyarlamak için Almanca'ya (sonraları Fransızca ve İngilizce'ye de) çevirdi. Campe *Robinson Crusoe*'yu *Emile* adlı yapıtında bu kitabın doğayla olan bireysel mücadeleyi sergilediğini söyleyen Rousseau'dan etkilenerek çevirmeye karar vermişti. Metni Rousseau'nun ideolojisine göre düzenlemek için, onu ideolojik bakış açısından tamamen değiştirmek zorunda kalmıştı; çünkü Defoe, kitabında Rousseau'nunkiyle çelişen burjuva özelliklerini ve sömürgeci değerleri sunmuştu. Nitekim, özgün metinde Robinson Crusoe adaya Batı ekininin tüm simgelerıyla (silah, yiyecek, İncil, vb.) gelip, doğayı denetlemeyi başarırken, Campe'nin çevirisinde adaya çırtıçplak gelir (ateşi bile kendisi üflererek körükler) ve doğanın içinde yaşamayı öğrenmesi gerekir (krş. Ofek, 1979). Campe'nin çevirisi sonraları İbranice dahil (üç çeviri, Ofek, 1979) pek çok dile çevrilmiştir. Çevirmenlerden David Zamosheh (Zamosheh, 1824), metni on dokuzuncu yüzyılın Yahudi Aydınlanması görüşlerine uyarlamaya çalışırken, paradoksal diyebileceğimiz bir şekilde, yeneden değiştirmiştir. Metni yeniden uyarlarlarken Zamosheh, Campe'nin rasyonalizm karşıtı görüşlerini, gerçekte Defoe'nun özellikleriyle bir bakıma benzer olan Yahudi Aydınlanması görüşleriyle, yani bir usçunun doğayı yenerek onu işleminin olanaklı olduğu görüşüyle, birleştirmeye çalışmıştır. Zamosheh kendi *Robinson* uyarlamasında, Yahudi Aydınlanma hareketinin verimlilik gibi bazı değerlerini vurgulamaya çalışmıştır. Böylece, örneğin babalarının anlattığı öyküyü dinleyen çocuklar boş oturmayıp, kendi istekleriyle bazı işlerle uğraşırlar. Böylece metin, aykırı bir tarzda hem Defoe'nun hem de Campe'nin öğelerini içeren belli bir ideolojiye uysun diye, tekrar uyarlanmış olur.

V. BİÇEMSEL NORMLAR

Çocuk ve yetişkin yazınında İbranice'ye yapılan çevirilerde en belirgin biçimsel

* "Philantropinum", bir tür davranış bilgisi dersi. (ç.n.)

** *Robinson der Jüngere* (=Genç Robinson), Campe'in çevirisinin adı. (ç.n.)

norm, yüksek yazın biçemi normudur. Bu nedenle, biçemsel norm her iki yazında da ortaktır, fakat bu norm için geçerli olan nedenler, her iki durumda farklıdır. Yetişkin yazınında kendi başına "yazınsallık" düşüncesiyle bağlantılıyken, çocuk yazınındaki yüksek biçemin nedeni, yazının öğreticiliğiyle ve çocuğun sözcük dağarcığını varsıllaştırma çabasıyla bağlantılıdır.

Buraya kadar, önceki aşamalarda yetişkin yazınına ait olan davranış örgülerinin çocuk yazınında nasıl ortaya çıktığını gördük. Aynı örgünün her ikisi için de ortak olduğu durumlarda bile, bu farklı nedenlere bağlanabilir ve bu nedenler her iki yazının farklı kavramlarını ve farklı özimgemlemlerini ifade ediyor olabilirler,

KAYNAKLAR

A. Metinler

CARROLL, LEWIS, (1865) 1968. *Alice's Adventures in Wonderland* (New York: Mac-Millan).

(1890) 1966 *The Nursery Alice* (New York: Dover Publications).

Çeviriler

CARROLL, LEWIS, 1945. *Alisa be-eretz ha-plaot.*, çev. Avraham Aryeh Akavya (Tel Aviv: Sreberk).

1973 *Alisa be-eretz ha-plaot* (Tel Aviv: Massada).

DISNEY, WALT, 1976. *Alisa be-eretz ha-plaot*, çev. Shulamit Lapid (Tel Aviv: Yavneh).

DEFOE, DANIEL, 1965. *Robinson Crusoe* (Harmondsworth: Penguin).

Çeviriler

CAMPE, JOACHIM, 1824. *Robinson der Yingere: Eyn Lezebukh für Kinder*, Eyn Hebreishe übertragen von David Zamosch (Breslau).

(Yazarın adı verilmeden), 1936. *Robinson Crusoe*, çev. ve kıs. Yehuda Grazovski (Tel Aviv: Massada).

DEFOE, DANIEL, 1964. *Robinson Crusoe*, çev. ve kıs. Ben Pinhas (Tel Aviv: Niv).

SWIFT, JONATHAN, 1965. *Gulliver's Travels* (London: Everyman).

Çeviriler

SWIFT, JONATHAN, 1961. *Mas'ei Gulliver*, çev. ve uyar. Yaacov Niv (Ramat Gan: Massada).

1976 *Gulliver be-artzot ha-plaot*, çev. Avraham Aryeh Akavya (Tel Aviv: Jizreel). (Yazarın adı verilmeden). Tarih yok. *Gulliver be-eretz ha-anaqim*, çevirmenin adı verilmeden (Tel Aviv: Zelikovitz).

(Yazarın adı verilmeden). Tarih yok. *Massa Lilliput*, çev. Pesah Ginzburg (Tel Aviv: Sreberk).

TWAIN, MARK, 1935. *The Adventures of Tom Sawyer* (New York: Garden City).

Çeviriler

TWAIN, MARK, 1911. *Meoraot Tom*, çev. Israel Haim Tavyov (Odessa: Turgeman).

1940 *Tom Sawyer*, çev. ve kıs. Avraham Aryeh Akavya (Tel Aviv: Jizreel).

1960 *Meor'ot Tom Sawyer*, çev. ve kıs. Ben Pinhas (Tel Aviv: Yesod).

B. İnclemeler

- EVEN-ZOHAR, ITAMAR, 1973. "The Relations between Primary and Secondary Systems in the Literary Polysystem," Even-Zohar, 1978: 14-20'de.
- 1974 "Israeli Hebrew Literature: A Historical Model," İngilizce versiyonu Even-Zohar, 1978: 75-92.
- 1975 "Decisions in Translating Poetry," *Ha-sifrut* 21, 32-45 (İbranice).
- 1978 *Papers in Historical Poetics* (Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics).
- 1978a "The Polysystem Hypothesis Revisited," Even-Zohar, 1978: 28-35'te.
- 1978b "The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem," J.S. Holmes et al., der., *Literature and Translation: New Perspectives in Literary Studies* (Leuven: ACCO). 117-127'de (ayrıca Even-Zohar, 1978: 21-27'de).
- 1979 "Polysystem Theory," *Poetics Today* 1:1-2, 287-310.
- MUIR, PERCY, 1969. *English Children's Books* (New York, Washington: Fredrick A. Froeger).
- OFEK, URIEL, 1979. *Hebrew Children's Literature: The Beginnings* (Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics) (İbranice).
- SHAVIT, ZOHAR, 1979. "The Self Image of Children's Literature," İstanbul Üniversitesi'nde düzenlenen "Uluslararası Çocuk ve Kitap Konferansı'nda sunulan bildiri.
- 1980 "The Ambivalent Status of Texts: The Case of Children's Literature," *Poetics Today* 1:3, 75-86.
- TOURY, GIDEON, 1974. "Literature as a Polysystem," *Ha-sifrut* 18-19, 1-19.
- 1977 *Translational Norms and Literary Translation into Hebrew: 1930-1945* (Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics) (İbranice).
- 1980 "Translated Literature — System, Norm, Performance: Toward a TT-Oriented Approach to Literary Translation" (bu sayıda).
- 1980a *In Search of a Theory of Translation* (Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics) (=Meaning and Art 2/Targum: Studies in Translation Theory).
- TOWNSEND, JOHN ROWE, 1977. *Written for Children* (Harmondsworth: Penguin).